

Sosiaali- ja terveysministeriö
Neuvotteleva virkamies Jaana Huhta
PL 33
00023 Valtioneuvosto
jaana.huhta@stm.fi

Viite: Täydennys Kehitysvammaliiton kannanottoon asiakkaan valinnanvapautta koskien; puhelinkeskustelu Jaana Huhta/Susanna Hintsala 13.4.2016

Henkilökohtainen budjetointi sote-uudistuksessa ja valinnanvapausjärjestelmässä

Henkilökohtainen budjetointi ja valinnanvapaus

Kehitysvammaliitto ja Kehitysvammaisten Palvelusäätiö toteuttivat vuosina 2010–2013 maamme ensimmäisen vammaispalvelujen henkilökohtaisen budjetoinnin kokeilun. Kokeilussa räätälöitiin yksilöllisiä palveluratkaisuja vammaispalvelujen käyttäjille heille muodostettujen henkilökohtaisten budjettien avulla (http://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/tiedan_mita_tahdon_loppuraportti_nayttoresoluutio.pdf).

Henkilökohtaisessa budjetoinnissa asiakkaalle muodostetaan hänen avun ja tuen tarpeidensa sekä tuen ja palvelujen kustannusten pohjalta määritetty henkilökohtainen budjetti. Näin tehdään näkyväksi se taloudellinen resurssi, joka on käytettävissä tietyn henkilön palvelujen järjestämiseen. Kun käytettävissä oleva resurssi eli henkilökohtaisen budjetin suuruus tiedetään, asiakas voi suunnitella yhdessä työntekijän kanssa, miten resurssi olisi mielekästä käyttää, jotta palvelut ja tukitoimet vastaisivat asiakkaan toiveita ja tarpeita ja tukisivat omaehtoista elämää. Menettely lisää tutkitusti palvelujen käyttäjien vaikutus- ja valinnanmahdollisuuksia palveluiden suunnittelussa ja hankinnassa ja mahdollistaa kustannusvaikuttavasti palvelujen yksilöllisen räätälöinnin.

Kehitys- ja puhevammaisten sekä autismin kirjon ihmisten kannalta valinnanvapauden toteutuminen testataan päivittäin sillä, millaisia tosiasiallisia valinnanmahdollisuuksia heillä on jokapäiväistä elämäänsä, elämäntapaansa ja elämänkulkuaan koskeviin asioihin. Olennaista on myös vammaisen henkilön mahdollisuus suunnitella oman elämänsä kannalta tarpeellisia, mielekkäitä ja tarkoituksenmukaisia palveluja.

Pidämmekin kehittämis- ja tutkimustulostemme perusteella tärkeänä, että henkilökohtaista budjetointia hyödynnetään yhtenä asiakkaan valinnanvapauden toteuttamisen muotona. Henkilökohtainen budjetointi mahdollistaa asiakkaan valinnanvapauden laajemmassa merkityksessä kuin vain palvelun tuottajan valintana ja

on siksi muun muassa monille – mutta ei kaikille – vammaisille henkilöille potentiaalinen palvelujen järjestämisen muoto. Palvelujen yksilöllinen räätälöinti henkilökohtaisten budjettien avulla voi myös turvata asiakkaiden valinnanvapauden toteutumista ja edistää välillisesti yrittäjyyttä niillä alueilla, joilla sote-palvelujen valikoima on niukka.

Henkilökohtainen budjetointi valinnanvapauslainsäädäntöön

Asiakkaan valinnanvapauden tulee toteutua palvelun tuottajan valinnan lisäksi palvelun käyttäjän tosiasiallisena mahdollisuutena osallistua omien palvelukokonaisuuksiensa suunnitteluun. **Ehdotamme, että sote-uudistuksen yhteydessä valmisteltavassa valinnanvapauslainsäädännössä säädetään henkilökohtaisesta budjetoinnista yhtenä vaihtoehtoisena asiakkaan valinnanvapauden toteuttamisen muotona.**

Valinnanvapauden ja henkilökohtaiseen budjetointiin liittyviä muita lainsäädäntökäsitteitä

Valinnanvapauden ja henkilökohtaisen budjetoinnin lainsäädännölliset rajapinnat on selvitettävä ja määriteltävä huolellisesti. Näitä ovat esimerkiksi itsemääräämisoikeuden tukemisen ja rajoittamisen, päätöksenteossa tukemisen, subjektiivisten oikeuksien ja asiakasmaksujen kysymykset.

Asiakkaan valinnanvapauden tulee toteutua myös niiden henkilöiden osalta, jotka tarvitsevat tukea pystyäkseen tekemään valintoja ja päätöksiä. Suurin osa kehitys- ja puhevammaisista ihmisistä tarvitsee tukea tiedon vastaanottamisessa, käsittelyssä, oman mielipiteen muodostamisessa ja sen ilmaisemisessa, päätösten seurausten ymmärtämisessä sekä oman tahdon toteuttamisessa. Vammaisen henkilön on voitava käyttää valintojen ja päätösten tekemisessä hänelle soveltuvaa viestintä- ja kommunikaatiokeinoja – kuten puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikaatiomenetelmää tai selkokieltä – sellaisessa vuorovaikutusympäristössä, joka tukee vammaista henkilöä päätöksenteossa ja mukauttaa oman kommunikaationsa vammaisen henkilön tarpeisiin nähden. On tärkeää, että vammaista henkilöä tukevat lähihenkilöt ovat osavia kommunikaatiokumppaneita.

Onkin varmistettava, että asiakkaan valinnanvapaudesta hyötyvät myös ne vammaiset henkilöt, jotka eivät pysty tekemään valintoja itsenäisesti. **Oikeus valinnanvapauden harjoittamiseen on turvattava YK:n vammaisyleissopimuksen 12 artiklan edellyttämällä tuetulla päätöksenteolla sekä holhouslainsäädännön muutoksilla.** Edunvalvonnasta ja tuetusta päätöksenteosta on kehitettävä järjestelmä, joka tukee vammaisia henkilöitä jokapäiväisen elämän valintojen tekemisessä. Tätä kehitystyötä on tehtävä samanaikaisesti valinnanvapauslainsäädännön kanssa. Nykyisellään edunvalvonta koskee pääsääntöisesti vain vammaisen henkilön taloudellisia asioita.

Henkilökohtainen budjetointi palvelujen järjestämistapana edellyttää myös **palvelun käyttäjien oikeussuojakeinoista** säätämistä. Palvelusetelijärjestelmässä palvelusetelin saanut asiakas tekee palveluntuottajan kanssa sopimuksen palvelun antamisesta, jolloin tätä sopimussuhdetta koskevat kuluttajaoikeuden ja sopimusoikeuden säännökset ja oikeusperiaatteet – entä henkilökohtaisilla budjeteilla järjestetyissä palveluissa?

Henkilökohtaisen budjetoinnin suhde asiakkaiden subjektiivisiin oikeuksiin edellyttää myös juridista asemointia. Mikäli henkilö esimerkiksi päättää, että hän ei osallistu hänelle subjektiivisena oikeutena kuuluvaan vaikeavammaisten päivätoimintaan, vaan hankkii sen sijaan henkilökohtaisella budjetillaan kuvataiteen yksityisopetusta, onko edelleen kyse subjektiivisesta oikeudesta? Voiko henkilö luopua subjektiivisista oikeuksistaan valinnanvapauden harjoittamisen nimissä?

On myös määritettävä, **mitkä ovat ne palvelut, joiden yksilöllinen räätälöinti halutaan mahdollistaa henkilökohtaisilla budjeteilla**: halutaanko henkilökohtaisia budjetteja koostaa – ja missä laajuudessa – sosiaali- ja terveyspalvelujen ja niiden rahoitusjärjestelmän puitteissa vai myös muiden hallinnonalojen palvelujen ja/tai Kelan hoitaman sosiaaliturvan puitteissa?

Maksuttomiksi säädettyjen palvelujen ja asiakkaiden omavastuu- ja asiakasmaksuuksien suhde on myös määriteltävä. Vammaispalvelujen tulee säilyä käyttäjilleen maksuttomina myös henkilökohtaisilla budjeteilla järjestettäessä.

Lisäksi asiakkaalle määritettävän **henkilökohtaisen budjetin veronalaisuudesta** on säädettävä tuloverolaissa vastaavalla tavalla kuin palvelusetelistä, joka on määritetty saajalleen verottomaksi etuudeksi.

Henkilökohtaisen budjetoinnin kuntakokeilut kärkihankkeessa

Lainsäädännön kehittämistarpeiden lisäksi korostamme tarvetta **jatkaa henkilökohtaisen budjetoinnin käytännön kokeiluja, kehittämistyötä ja tutkimuksellista seuranta ja arviointia**. Tähänastiset kokemukset palvelujen yksilöllisestä räätälöinnistä henkilökohtaisten budjettien avulla ovat varsin myönteisiä mutta vielä kohtalaisen rajallisia niin asiakasmäärän kuin soveltamisalan näkökulmasta. Siksi ehdotamme, että **henkilökohtaisen budjetoinnin kokeiluja jatkettaisiin ja laajennettaisiin esimerkiksi Palvelut asiakaslähtöisiksi -kärkihankkeen kuntakokeiluina**.

Henkilökohtaisen budjetoinnin kuntakokeiluissa voitaisiin työstää mm. seuraavia näkökulmia tarvittavien lainsäädäntöuudistusten tukena:

- asiakkaiden yksilöllisiin avun ja tuen tarpeisiin perustuva palvelujen hinnoittelu
- henkilökohtaisen budjetoinnin edellyttämä tietojärjestelmien kehittäminen
- henkilökohtaisen budjetoinnin edellyttämä asiakkaan tuki päätöksenteossa ja tähän liittyvä tuetun päätöksenteon kehittäminen
- henkilökohtaisten budjettien hallinnointitavat sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisen ja tuottamisen erottamiseen perustuvassa sote-mallissa (henkilökohtaisen budjetin hallinnoijana asiakas itse, palveluntuottaja, palvelun järjestäjä ja/tai näiden tapojen yhdistelmät)
- henkilökohtaisen budjetoinnin soveltuvuus erilaisille asiakasryhmille ja erilaisiin asiakastilanteisiin

- henkilökohtaiseen budjetointiin perustuvan valinnanvapauden vaikutukset asiakkaisiin, palveluntuottajiin ja palvelujen integrointiin
- henkilökohtaiseen budjetointiin perustuvan asiakkaan valinnanvapauden vaikutukset palvelujen saatavuuteen ja laatuun.

Helsingissä 17.5.2016

KEHITYSVAMMALIITTO RY.

Marianna Ohtonen	Susanna Hintsala
Toiminnanjohtaja	Yksikön johtaja

Lisätiedot Yksikön johtaja Susanna Hintsala
puh. 040 741 6179
susanna.hintsala@kvl.fi

Tiedoksi Selvityshenkilöryhmä asiakkaan valinnanvapautta sekä monikanavarahoituksen yksinkertaistamisen selvittämistä varten
Perhe- ja peruspalveluministeri Juha Rehula, STM
Eriyisavustaja Hanna-Maija Kause, STM
Eriyisavustaja Eeva Salmenpohja, STM
Alivaltiosihteeri Tuomas Pöysti, STM
Ylijohtaja Outi Antila, STM
Ylijohtaja Kirsi Varhila, STM
Eduskunnan Vammaisiasiain yhteistyöryhmä (VAMYT)
Kansanedustaja Annika Saarikko